

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 249–251

Розглянуто сутність агресивної поведінки військовослужбовців, проведено загальний теоретичний аналіз феномена агресії, історіографічних тенденцій вивчення проблем різними дослідниками і сучасних концепцій щодо етіології агресії.

Комплексна, тривала і поєднана дія несприятливих соціальних, психологічних, економічних, екологічних, технічних і природних факторів на тлі високого нервово-психічного напруження та певних індивідуальних якостей, міжособистісних стосунків, умов розвитку та існування у разі неприйняття необхідних адекватних та ефективних заходів викликає розвиток високої агресивності, функціональних розладів, граничних нервово-психічних порушень.

Результати досліджень військовослужбовців віком від 18 до 21 року (М. А. Дмитрієва, 1979; Ю. В. Тельних та ін., 1991; В. І. Шостак, 1990, 1994) показали, що 15 % військовослужбовців мають незадовільну нервово-психічну стійкість, 8 % — не задоволені міжособистісними стосунками, 5 % — потребують додаткового психологічного обстеження. Крім того, близько 50 % усіх звільнених зі Збройних сил України за станом здоров'я — це особи з нервово-психічними розладами [5].

Розглянемо на теоретичному рівні феномен агресивної поведінки, історичні тенденції дослідження проблеми різними науковцями, сучасні концепції щодо етіології агресивної поведінки військовослужбовців.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

1. Теоретично дослідити розвиток агресивної поведінки військовослужбовців.
2. Проаналізувати історичні тенденції вивчення агресивної поведінки військовослужбовців вітчизняними і зарубіжними дослідниками.

Нагадаємо, що перші спроби проаналізувати феномен агресії, зрозуміти його причини робились ще відомими філософами. Англійський філософ Т. Гоббс стверджував, що схильність до насильства є атрибутом поведінки всіх людей. На його думку, є три основні причини насильства та війн: суперництво заради збагачення, недовіра (напад задля власної безпеки) і жадоба слави, задоволення власної гідності.

Його співвітчизник Дж. Локк вважав, що душа (психіка) дитини є “tabula rasa” (“чистою дошкою”), на якій відбивається життя. Так, своїм прикладом батьки можуть заохочувати жорстокість у своїх дітях: “якщо їх з малих років вчили, що можна бити та ображати інших..., то чи не цим вони готуються до того, щоб робити теж саме, коли вони стануть достатньо сильними...”.

Видатний французький філософ Ж.-Ж. Руссо висунув відому ідею “благородного дикуна”, згідно з якою люди у своєму природному стані є добрими істотами, яким суспільство нав'язує агресію та жорстокість.

Ш. Монтеск'є пов'язував характер людей із географічними чинниками. Так, північний клімат, на його думку, сприяє формуванню таких рис, як хоробрість, войовничість (тобто агресивність).

Певна традиція вивчення феномена агресії була і в рамках соціології. Так, вивчаючи соціальні конфлікти, деякі дослідники (К. Маркс, Г. Зімбель, Р. Дарендорф, Л. Козер) виокремлювали соціально-економічні передумови насильницької поведінки людини. Французькі соціологи Г. Тард і Е. Дюркгейм вважали детермінантами злочинності (у тому числі насильницької) механізм

“наслідування” поведінки, явище “аномії”, тобто вважали причиною цього нормативну “розрегульованість” суспільства.

У рамках психологічної науки феномен агресії став вивчатися з кінця XIX ст. Перші психологічні погляди на природу агресії вирізнялися спрощеністю, недостатністю емпіричної бази, що заповнювалось реконструкцією певних інстинктів. Так, У. Джеймс вважав, що агресивна поведінка зумовлюється інстинктом ворожості, а У. Мак-Дауголл серед 12 основних інстинктів людини виокремив інстинкт агресивності (війовничості). Останній, зокрема, писав: “...ця постійна війна [між людьми]..., напевно, зумовлюється цілком безпосереднім проявом інстинкту війовничості...”. У 30-х роках минулого століття автор відомої проєктивної методики ТАТ, американський дослідник Г. Мюррей включив агресію до переліку основних “потреб” (бажань) людини.

Оформлення на початку XX ст. двох потужних теоретико-методологічних напрямків — психоаналізу і біхевіоризму зумовило два основних підходи до проблеми агресії: як до природженої властивості; як реакції на несприятливий зовнішній стимул. У 20–30-х роках З. Фрейд у деяких своїх працях вказував на існування інстинкту “Танатос”, дія якого виявляється у підсвідомому прагненні людини до агресії та аутоагресії. Трохи пізніше американські дослідники-біхевіористи Д. Доллард, Н. Міллер та інші за результатами проведених емпіричних досліджень висунули постулати однієї з перших більш-менш фундаментальних теорій агресії (теорія “фрустрації — агресії”), яка була викладена у праці з відповідною назвою “Фрустрація і агресія” (1939).

Починаючи з 30-х років проблема агресії (здебільшого в контексті насильницької злочинності) широко вивчається в рамках соціологічної науки. Тут, серед інших, на увагу заслуговує праця “Соціальна структура і аномія” (1938) американського соціолога Р. Мертона. Вона була присвячена теорії девіантної поведінки людини, де акцент робився саме на соціальні фактори девіацій, у тому числі насильницької поведінки людини в суспільстві.

Значного успіху у вивченні проблеми агресії було досягнуто в післявоєнні та особливо у 60-ті роки в результаті синтезу знань низки природничих і гуманітарних дисциплін (психології, біології, соціології, екології), а також розвитку наукової методології. У дослідженні агресії стали застосовуватися нові експериментальні технології. Саме в ці роки була накопичена значна кількість емпі-

ричних знань, сформульовані основні теоретичні принципи вивчення агресії. З’являються праці відомих дослідників з цієї проблеми — А. Басса, Л. Берковіца, А. Бандури та ін.

На думку Л. Берковіца, одна з головних проблем у визначенні агресії полягає в тому, що цей термін розуміють по-різному: “Коли люди характеризують когось як агресивного, вони можуть сказати, що він звичайно ображає інших, або що він часто непривітний, або ж що він, будучи достатньо сильним, намагається робити все по-своєму, або, можливо, що він твердо відстоює свої переконання, або, можливо, без страху кидається в клубок нерозв’язаних проблем”.

Таким чином, при вивченні агресивної поведінки людини ми відразу ж стикаємось із серйозною і суперечливою проблемою: як віднайти виразне визначення основного поняття, розв’язання якої залежить від вибору визначення агресії. Згідно з А. Бассом, агресія — це будь-яка поведінка, яка містить загрозу або завдає шкоду іншим. Але якщо розібратися, то ми побачимо, що багато емоційних проявів можна тоді вважати належним до агресії.

Друге визначення, запропоноване Л. Берковіцем, С. Фешбачем, містить наступне положення: щоб ті або інші дії були кваліфіковані як агресія, вони мають містити в собі намір образити або висловити зневагу, а не просто приводити до таких випадків.

Згідно з висловленням Д. Зільмана, термін “агресія” треба обмежити намаганням завдати іншим фізичних ушкоджень.

Незважаючи на значні розбіжності у прийнятті рішення щодо визначення “агресії”, багато спеціалістів у галузі соціальних наук дотримуються визначення, яке дуже близьке до наведеного дослідником проблеми Л. Берковіцем. Цей термін охоплює як намір, ображення, так і спричинення шкоди іншим.

Отже, згідно з поглядом на агресію як на інстинкт або намагання, індивідів постійно змушують здійснювати насилля або якісь внутрішні сили, або неперервно діючі зовнішні стимули (наприклад, фрустрація). Теорія соціального навчання стверджує, що агресія виникає тільки у відповідних соціальних умовах, тобто, на відміну від інших теоретичних напрямків, теорії цього напрямку набагато оптимістичніше ставляться до можливості попередження агресії або до її контролю.

Таким чином, агресія — це будь-яка форма поведінки військовослужбовців, спрямована на об-

ражання або завдання шкоди іншій особі, яка не бажає подібного поводження. Таке комплексне визначення містить у собі наступні часткові положення:

- агресія — це обов'язково навмисне, цілеспрямоване завдання шкоди жертві;
- агресія — це така поведінка, яка спричиняє шкоду або збиток живим організмам;
- жертви повинні мати мотивацію уникнення агресивного до неї поводження.

Агресивні реакції засвоюються і підтримуються шляхом безпосередньої участі в ситуаціях прояву агресії, а також в результаті пасивного спостереження проявів агресії.

У світлі розглянутих тенденцій неможливо не визнати, що насильство і конфлікт належать до найбільш серйозних проблем, з якими стикаються Збройні сили України. У зв'язку з цим необхідно продовжувати дослідження механізмів агресивного поводження, постійно аналізувати агресивну поведінку.

Література

1. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. — СПб.: Питер, 1998. — 336 с.
2. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 512 с.
3. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Т. Гоббс. Избранные произведения: В 2 т.: Пер. с англ. — М.: Мысль, 1965. — Т. 2. — 748 с.
4. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд. Пер. с фр. — СПб.: Союз, 1998. — 496 с.
5. Крайнюк В. М., Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психологічного і фізичного здоров'я: Навч. посіб. — К., 2002. — 272 с.
6. Локк Дж. Мысли о воспитании // Дж. Локк. Сочинения: В 3 т.: Пер. с англ. и лат. — М.: Мысль, 1988. — Т. 3. — С. 409–608.
7. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого "я" // Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ, 1998. — С. 131–194.

Агресивна поведінка військовослужбовців — це будь-яка форма поведінки, спрямована на ображення або завдання шкоди іншій особі, яка не бажає подібного поводження. Агресивні реакції військовослужбовців засвоюються і підтримуються шляхом безпосередньої участі в ситуаціях прояву агресії, а також в результаті пасивного спостереження проявів агресії.

Агрессивное поведение военнослужащих — это любая форма поведения, нацеленная на оскорбление или нанесение вреда другой личности, не желающей подобного обращения. Агрессивные реакции военнослужащих усваиваются и поддерживаются путем непосредственного участия в ситуациях проявления агрессии, а также в результате пассивного наблюдения проявлений агрессии.

So, the aggressive behaviour of the militarymen — it is a form of a behaviour, which is aimed at the insult or marking of harm to other individual, who don't wish this behaviour. The aggressive reactions of the militarymen are learned and supported by the away of olirect participation in the situations of a manifestation of the aggression, and also in the result of the passive observation of the manifestation of the aggression.

Надійшла 19 жовтня 2007 р.